

stsl. *ašte* pokazuje da njegov domaći korijen u osnovi dolazi u funkciji pogodbenog i dopusnog veznika, a da su sva ostala značenja u vezi s grčkim *ei, eáv* (to je — kaže autor — tako dosljedno da se slavenskim *ašte* praktički uopće ne prevode drugi grčki veznici i čestice). U stsl. se nisu mogla razviti druga značenja s kojima se u pojedinim slavenskim jezicima susrećemo u *ače* i *če*. Posebice se autor zadržao na svezi veznika *ašte* s negacijom i s nekim drugim česticama (*bo, ubo, li, že*), zatim na svezi *ašte* s česticom *da*. U svim slav. jezicima upotrebljavaju se čestice, prilozi i veznici (osobito suprotni) u apodozi pogodbene i dopusne rečenice. U biblijskim stsl. tekstovima međutim gotovo da toga običaja i nema zbog utjecaja grčkog predloška. Struktura pogodbene rečenice s *ašte* u potpunosti se povodi za grčkim uzorkom. Upotreba vremena i načina u pogodbenoj rečenici — po mišljenju autora — zahtijeva posebno istraživanje.

Staroslověnské spojky typu dońbdeže, dońeliže (421—427). Na materijalu *Slovníka jazyka staroslověnského* autor pokušava odgovoriti na pitanje podrijetla i starine stsl. veznika tipa *dońbdeže, dońeliže* i dr., ili, još točnije — podrijetla i starine istih veznika u najstarijim spomenicima slavenskih jezika (starorusko *donele, doneleže, dondeže*, staročeško *donidž, doňadž* i dr., staropolj. *dojad, dojadže* i dr.). To su hipotakсни veznici koji su se razvili od prijedloga (*od*) i odnosne osnove **jo-*. Premda se semantički ti veznici u slavenskim jezicima ne razlikuju, njihova upotreba ipak nije identična. U stsl. oni redovito odgovaraju grčkom $\epsilon\omega\varsigma$, a znače »dok ne« i »dok«. Upravo u značenju »dok ne« razlikuju se stsl. veznici od staročeških i staropoljskih. Pitanje je koje je značenje izvornije: stsl. ili staročeško (staropoljsko). Naslanjanje stsl. teksta na grčki predložak, gdje su veznici *dońbdeže, doideže* redoviti ekvivalenti grčkog $\epsilon\omega\varsigma$ navodi Bauera na misao da se stsl. značenje »dok ne« razvilo sekundarno, pod utjecajem grčkog. Naprotiv u razvoju češkog jezika veznici *donidž* i *doňadž* i dr. (»dok ne«) imaju od iskona niječno značenje. Za praslavenski jezik autor pretpostavlja prisutnost zamjeničkih priloških kompozita s prijedlogom *do*, koji su poslužili kao polazište za oblikovanje pojedinih vremenskih veznika. A stvarno oblikovanje tih veznika autor stavlja u doba samostalnog razvoja pojedinih slavenskih jezika. Iz početka je u stsl. prevladavao veznik *dońbdeže*, zatim *doideže*, a u mlađim rukopisima ostali oblici (npr. *dońbžeže, doňže, donde, doižeže, doiže* itd.).

Ovih nekoliko primjera iz Bauerova opusa dovoljno pokazuje koliko je bilo duboko i svestrano njegovo analiziranje pojedinih pojava iz slavenske sintakse, te nas još jednom primorava da požalimo njegovu preranu smrt.

Anica Nazor

DRAGICA MALIĆ, Jezik najstarije hrvatske pjesmarice. Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 1, Zagreb 1972, str. 232 + 14 fotokopija i 3 tabele izvan teksta.

Riječ je o onoj maloj zbirci duhovnih pjesama što su dodane hrvatskoglagoljskom kodeksu pariške Nacionalne biblioteke (Slave 11) koji sa-

drži priručni (putni) brevijar, misal (sacrificale) i ritual. Kodeks se obično datira po Vajsu g. 1380. (na osnovi pashalne tablice) ili nešto kasnije, tj. krajem XIV stoljeća. Pjesme su pisane istom rukom koja je pisala i tekst ispred njih. Prvi je svratio pažnju na te pjesme, pisane — za razliku od liturgijskih tekstova — narodnim, pretežno čakavsko-ikavskim jezikom, Josef Vajs te ih publicirao u »Starinama« Jugosl. akademije 31 g. 1905. sluteći njihovu važnost za povijest hrvatskog pjesništva. Ipak je trebalo proteći više godina dok su se naši filolozi počeli ozbiljnije obazirati na te prve hrvatske zapisane pjesme. R. Strohal ih je uvrstio u svoju Zbirku starih hrvatskih crkvenih pjesama (Zagreb 1916); F. Fancev ih je pokušavao valorizirati stavljajući ih u kontekst s ostalim starim duhovnim pjesmama; nešto više mjesta im je dao M. Kombol u svojoj Povijesti hrvatske književnosti (1945); Stj. Ivšić je prvi studiozno obradio dvije pjesme: »Zač mi tužiš, duše« (Građa XI) i »Bog se rodi v Vitliomi« (Građa XIV), a pjesmu »Svit se konča« J. Hamm (Radovi Slavenskog instituta 3, Zagreb 1959, Staroslav. čitanka, Zagreb 1960., i Zbornik za slavistiku 1, Novi Sad 1970); N. Kolumbić je u svojoj disertaciji (Postanak i razvoj hrvatske srednjovjekovne pasionske poezije i drame, 1964) stavio pjesmu o mucu Kristovoj »Nu mislimo ob tom danas« na čelo čitave naše pasionske poezije kao njeno izvorište, a to je učinio i u raspravi Hrvatska srednjovjekovna poezija i drama u svjetlu naše nauke o književnosti (Slovo 18—19, Zagreb 1969). Tu vertikalnu povezanost cjelokupne naše pasionske tematike s navedenom pjesmom uočio sam i ja u Riječkim fragmentima (Zbornik Historijskog instituta 3, Zagreb 1961), a u hrestomatiji Hrvatska književnost srednjeg vijeka (Pet stoljeća hrvatske književnosti 1, Zagreb 1969) publicirao sam uz kratke uvode sedam pjesama iz ove pjesmarice. Pjesma »Svit se konča« ušla je posljednjih godina u razne antologije zbog svoje specifičnosti, društvene satire.

Time nije ni izdaleka bačeno dovoljno svjetla na ovu prastaru zbirčicu naših duhovnih pjesama kao ni na sve ono što joj je prethodilo i čime je ona i druge nepoznate zbirke oplodila stvaralaštvom te književne vrste. Stoga je dobro došla studija Dragice Malić koja predstavlja pokušaj da se barem s jedne strane potpuno osvijetli navedena zbirka, i to s jezične strane. Utvrdivši tu elementarnu građu dobili smo temelje za književnohistorijske analize, kojih se autorica i sama usputno dodirnula. Kod proučavanja srednjovjekovnih tekstova neminovna je kombinacija lingvističke i literarnohistorijske komparativne metode da bi se proučavanom spomeniku našlo koordinatno mjesto u našoj i evropskoj književnosti.

Studija je ovako komponirana: I. *Uvod* (str. 5—32) u kojem je autorica prikazala interes za pjesmaricu u znanstvenoj literaturi i dotakla se problema što se u vezi s pjesmama nameću; *Faksimil teksta pjesama*, tj. bijelo na crnom na 14 nenumeriranih strana; II. *Tekst pjesama* (str. 33—67) gdje je paralelno otisnut tekst u latiničkoj transliteraciji s lijeve strane i u suvremenoj transkripciji s desne strane, tako da se ovakvim izdanjem dovoljno udovoljilo znanstvenoj metodi ediranja; III. *Grafijsko-ortografske osobine teksta* (str. 69—90) u kojem je dijelu iscrpno i bez pretjeranog detaljiranja prikazana paleografska i ortografska situacija

u rukopisu, ali s opširnijim osvrtom na relevantne pojedinosti kao što je problem pisanja poluglasa i »jata«, ortografski problemi u pisanju suglasnika *j, lj, nj* i konačno problem »đerva« — što je sve u tijesnoj vezi s historijskojezičnim problemima; IV. *Jezik* (str. 91—225) — bitni dio knjige — podijeljen je na 1. Fonetiku i fonologiju, 2. Morfologiju, 3. Neke osobitosti sintakse i 4. Leksik; V. *Umjesto zaključka* (str. 227) kratka je rekapitulacija rasprave.

Da odmah kažemo: najvrednije u ovoj knjizi je kritičko izdanje teksta i studija o ortografiji i jeziku zbirke uključivši njen potpuni leksik. Autorica je na bazi jezičnih (a i nekih realnih) elemenata zaključila da je jezik zbirke čakavsko-ikavsko narječje srednje Dalmacije koje je više ili manje prevučeno tradicionalnim crkvenoslavenskim jezikom i ortografijom. Kao poredbeno polazište poslužili su joj neki glagoljski spomenici 14—15. stoljeća i neki čakavsko-latinički autori 15—16. stoljeća (Bernardin Splitski, Marulić i Zoranić). No ova studija tretira pjesmaricu jedinstveno i u pogledu jezika i postanja, premda se pjesme međusobno razlikuju i općom jezičnom intonacijom i prozodijom. Tako su primjerice mlađe i gotovo bez crkvenoslavenske primjese mrtvačke pjesme pod br. V (*Bratja, brata sprovodimo*) i VI (*Tu mislimo, bratja, ča smo*) pisane u šablonskom trohejskom osmercu. Nisu daleko od ovih ni božićne pjesme pod br. IV (*Proslavimo oca boga*); nešto više arhaičnosti pokazuje pjesma br. II (*Nu mislimo ob tom danas*); posebno mjesto, s posve drugačijom strukturom stihova i nekim posebnim jezičnim osobinama zauzima pjesma o sv. Jurju pod br. I (*V ime Isusa Nazaranina*); posebnu građu stiha, bez šablone u formi i inspiraciji imaju i pjesme br. VII (*Svit se konča*) i IX (*Zač mi tužiš, duše*).

Ovo je sve relevantno, jer se autorica nije uvijek decidirano izrazila da li je riječ o postanju pjesama kao takvih ili o postanju ovoga konkretnog rukopisa. No u zaključnom poglavlju izrazila se jasno da je »ovaj spomenik (tj. čitav pariški kodeks) nastao na području gdje su i one (tj. pjesme) nastale, da nisu u njega došle odnekud sa strane, nego da su na tom tlu iznikle.« U nastavku priznaje: »Istina i u njima već ima pisarskih pogrešaka, nejasnih mjesta, izmjena osnovnog teksta, koje možemo pripisati njihovom prepisivaču...« (str. 227). Područje na koje autorica misli je Split odnosno njegova okolina, a ta hipoteza krije u sebi različite slabosti.

U svrhu obrane svoje teze autorica je pohvatala sve konce koje nam ovdje nije moguće sve nabrajati. No njeno je izražavanje često hipotetično, elementi s kojima barata često bi se mogli nazvati indicijima koji bi tek onda dobili na vrijednosti kad bi stajali uz bok stvarnim argumentima. Naravno da jezična potka pjesama upućuje na istočnočakavsko područje, ali je barem zasad presmiono decidirano tvrditi da je to splitsko područje. Pjesme su naime pri preuzimanju u jedan glagoljski liturgijski kodeks (a možda i prije) prošle kroz ruke konservativnog glagoljskog pisara te pokazuju priličan broj neujednačenosti i pogrešaka, a osim toga — kako sam već i natuknuo — ne odaju jedinstvo postanja. Tako se npr. grafem »jat« toliko obilno upotrebljava za različite i nesigurne reflekse da više puta zamućuje rime i reflekse u nekim određenim rije-

čima (npr. u rimi: *děti* — *mati* II 57—58, *iměti* — *plati* VII 19—20, u riječima: *bolěž'niva* II 80 i *mladěnac* IV 77, V 33). Rime su iskvarene i u raznim drugim slučajevima koji bi mogli biti relevantni za povijest teksta, npr. *preblaženi* — *otrini* VIII 1—2 moglo bi govoriti da je isprva umjesto otrini bilo odreni (od odgnati); *gledati* — *prieti* I 52—53 i *čekati* — *prieti* I 59—60 moglo bi značiti da je prvi pisar izgovarao prijati. Kako je autorica svaki »jat« (osim onog za koji se pretpostavlja izgovor »ja«) transkribirala kao i ona je i rimi *cvět'jem* — *pět'em* IX 30—31 transkribirala *cvitjem* — **pitjem*, ali je kao i u drugim problematičnim slučajevima riječ pitjem obilježila zvjezdicom; vjerojatnije je da je pisar tu riječ izgovarao petjem (kao što je pisao i Zoranić). U pjesmi o sv. Jurju, koju autorica naročito nastoji povezati uz splitski kraj, ima stvari koje se teško mogu s time pomiriti. Tu je prije svega uočljiv dvojak sloj u imenu sveca: arhaični crkvenoslavenski *Jeorjija* i narodni čakavski *Juraj*; zatim duali: *budevě plakati* I 46, *oběju naju* I 62; neki leksemi kao što je fraza *zamužb dati* I 49 (za koju kaže Vl. Mažuranić u Pravnopovjestnom rječniku s. v. muž: »zanimljiva pojava na svem kajkavskom sjeveru našem«), možda *dobitakb* I 30, *d'va dobit'ka* I 27 u značenju skot, stoka (koje značenje autorica u rječniku nije navela); oblici za futur: *budetb stati* I 28, *budetb se vraćati* I 29, *budevě plakati* I 46; domaće ime grada *Solin* I 18 koji ugrožava zmaj samo je ponašanje imena Silen koje dolazi u latinskim legendama (Legenda aurea) isto tako kao što je ponašeno ime Solun u Solin u odlomku Ćirilova žitija u Ljubljanskom i Mavrovu glagoljskom brevijaru koji su pisani u Bermu u Istri odnosno u Vrbniku na Krku. Autorica se nije osvrnula na mišljenje prof. Hamma (Staroslav. čitanka 89) da je pjesma »Svit se konča« vjerojatno nastala na Krku. Nije mogla uzeti u razmatranje njegovu raspravu »Hrvatski glagoljaši u Pragu« (Zbornik za slavistiku 89) koja je štampana istom 1972. — u kojoj istu pjesmu dovodi u vezu s latinskim biografijama češkog propovjednika Jana Miliča iz sedamdesetih godina XIV. st. i učinio vjerojatnim da je pjesmu sastavio jedan od hrvatskih glagoljaša benediktinaca koji je tada boravio u Pragu (u Emausu); a ti su benediktinci, što ih je u Prag doveo Karlo IV, bili iz opatije u Tkonu.

Autorica na str. 31. ovako stilizira svoju tezu: »Prema svemu dosad iznesenom treba postanak pjesama pariške zbirke, a time i čitavog kodeksa, smjestiti negdje u Split i njegovu najbližu okolicu. Pjesme su mogle nastajati na otocima (Braču, Hvaru, Šolti), u okolici Solina (o sv. Jurju), u samom gradu Splitu (o sv. Mihailu), a zapisao ih je vjerojatno netko tko ih je dobro poznao. Nije li splitski Sv. Mihovil, za koji se pretpostavlja da je u njemu nastao Hrvojev misal, mogao biti i mjesto nastanka našeg kodeksa?« Itd. Za ovakvu tezu očekivali bismo, pored analize pjesama, i analizu čitava kodeksa, da bi se odgovorilo na pitanje: ima li u liturgijskom dijelu kodeksa išta što bi ga bilo u jezičnom bilo u stvarnom pogledu vezivalo uz splitski kraj i uz ove pjesme. Međutim, u ovoj studiji nema o tome ništa. Jedino je autorica odbila mišljenje nekih autora da je ovaj kodeks nastao u pavlinskoj sredini (što bi značilo u Hrvatskom primorju ili susjedstvu gdje je bilo pavlinskih glagoljaških samostana) jer se u velikim litanijama misalskog dijela zaziva i sv. Pa-

vao pustinjak. Istina je da se po ovom zazivu ne smije bez daljnega ubicirati postanak kodeksa jer se on nalazi npr. i u Hrvojevu misalu koji nije bio namijenjen pavlincima, ali se taj indicij ne smije ni posve odbaciti.

No u izlaganju svoje teze autorica se našla u drugoj (neobranjenoj) hipotezi, a to je da se u Splitu i okolici upotrebljavala glagoljica i da su nosioci takve pismenosti bili benediktinci, »a njih je naročito mnogo bilo u Splitu i njegovoj okolici«. To je široka tema o kojoj nije ovdje moguće mnogo raspravljati. Autorica se uhvatila teze M. Barade (ne N. Klaić) koji je na osnovi pisma pape Ivana X iz g. 924. u kojem je dalmatinskim biskupima uputio prijekor što se po njihovim biskupijama širi njihovim prešutnim pristankom »Methodii doctrina« zaključio, da se po dalmatinskim biskupijama (koje su dotad bile pod bizantskim suverenitetom) širilo glagoljsko bogoslužje, a ne u biskupiji Grgura Ninskoga, hrvatskog biskupa. Danas se ne zna sigurno koje su tog časa bile granice dalmatinskih biskupija, ali naša autorica uzima da je prvotna upotreba glagoljice i slavenskog bogoslužja bila »u onim dalmatinskim i primorskim gradovima i na području njihovih komuna koji su kasnije većinom kao dijeceze rimske crkve postali centri latinaštva«. Ta teza »objašnjava neke dosad neobjašnjive činjenice, u prvom redu podudarnost centara kasnijeg latinaštva s centrima glagoljske pismenosti, iz kojih potječe dobar dio najvrednijih glagoljskih spomenika, što upućuju na stoljetnu pisarsku tradiciju i glagoljaške škole upravo u tim gradovima. Tu mislim u prvom redu na srednjodalmatinske gradove Zadar, Šibenik, Split, Trogir...« (Str. 19, bilj. 43). Budući da autorica ovim tvrdnjama nije dala nikakvu dokumentaciju, moram reći da je meni ovo sve nepojmljivo: teritorij dalmatinskih biskupija nije isto što i dalmatinski gradovi; nije mi poznato da su gradovi kao recimo Split i Trogir bili centri glagoljaštva iz kojih potječe dobar dio najvrednijih glagoljskih spomenika i da su u njima bile glagoljaške škole. Nije utvrđeno da je ijedan glagoljski spomenik bio pisan u tim gradovima; jedino bi se za Hrvojev misal moglo dopustiti da je pisan u Splitu kao poklon Hrvoju kad je postao splitski vojvoda, ali se za njegova pisara Butka ne zna ni tko je ni odakle je. U susjedstvu Splita Poljičani su se služili zapadnom ćirilicom kao i benediktinci povaljske opatije na Braču. Spomenimo i to da je za Hrvoja bio pisan i ćirilski Hvalov rukopis iz 1404. godine.

Što se tiče benediktinaca, kojima je naša autorica spremna pripisati Pariški kodeks, stvar također nije jednostavna. Citiram I. Ostojića, Benediktinci u Hrvatskoj, Split 1963, I, 160: »nije utvrđeno da je ijedna gradska opatija upotrebljavala samo slavensko bogoslužje, iako se u nekim od njih ponekad i glagoljalo.« Za splitsko područje on jedino za opatiju u Poveljima priznaje da je imala slavensko bogoslužje, a ni za nju, se, veli Ostojić u Slovu 17, str. 131—133, ne može dokazati da se u njoj služilo glagoljicom. Autorica se poziva i na svece koji se časte u pjesmarici. Nema dokazne snage tvrdnja da je sv. Juraj jedan od najpoznatijih benediktinskih zaštitnika, on je jedan od najpopularnijih svetaca uopće, a za dokaz benediktinskog podrijetla trebalo bi naći spomen jednoga od tipičnih benediktinskih svetaca. Slično se može reći i za svece koji se za-

zivaju u pjesmi »Bratja, brata sprovodimo«, pogotovo za sv. Mariju, Mihaela, Frančiska, Petra i Ivana. Autorica veli da se u nabranjanju svetaca u toj pjesmi (osim sv. Frančiska) »ogleda redosljed popularnosti benediktinskih samostanskih titulara u Dalmaciji« i poziva se na Ostojića, premda je u njega nešto drugačiji poredak: Marija, Mihovil, Nikola, Petar ap., Ivan krst. itd. Ali u stvari ne radi se tu o redosljedu benediktinskih titulara u Dalmaciji, nego o najstarijim kršćanskim svecima koji se spominju u molitvi »Libera nos« u misnom kanonu (npr. u glagoljskom Vatikanском Illirico 4 koji potječe iz Omišlja na Krku) i na Veliki petak, i to baš istim redom kao u našoj pjesmi (Marija, Mihael, Ivan krst., Petar i dr.), samo je u našoj pjesmi ispred sv. Petra ubačen sv. Frančisko, što benediktinac nikad ne bi uradio. Tu se mora dopustiti intervencija nekog franjevca.

Kad smo već kod svetaca, čini mi se da ni u kalendaru Pariškog kodeksa nema ništa što bi bilo specifično za Split. Karakterističan nije ni sv. Dujam, jer je on zastupan u mnogim glagoljskim kalendarima. Rijetkost je primjerice cijeli oficij sv. Dujmu u glagoljskom Dabarskom brevijaru iz 1486. u kojem je čak i vlastiti himan u kojem se kaže da je Dujam bio poslan od sv. Petra i da je u Solinu propovijedao slovo božje. Ja sam ga prozvao dabarskim, jer je u XVI st. bio u upotrebi u Dabru (Glagoljski rukopisi JAZU, I 151).

Na osnovi ubikacije pjesmarice iz kraja XIV st. u splitsko područje autorica pokušava izvoditi i šire zaključke o postanju naše duhovne poezije i drame. Ona na str. 31. osporava mišljenje F. Fanceva »da je Zadar centar našeg glagoljaštva, ishodište naše crkvene poezije i crkvenih prikazanja...«. Sve zadarske poznate pjesmarice — nastavlja ona — i one koje su s njima u vezi nisu starije od kraja XV i poč. XVI st. i najčešće su vezane uz djelovanje franjevaca trećoredaca koji su se i počeli širiti po Dalmaciji tek polovicom XV st. U predjelu oko Splita mogla se i prije Zadra, ili bar usporedo s njim, razvijati i naša duhovna poezija i crkvena prikazanja. Na te autoričine riječi moglo bi se i dublje diskutirati, ali kako ih je i ona izrekla nekako usput, reći ću samo to: da se ne može poricati da se i u splitskom području mogla razvijati naša starija duhovna poezija (imamo za to i nekih potvrda); nije ispravno postavljati neku dilemu: ili benediktinci ili franjevci, jer je u glagoljskoj pismenosti koja je do nas doprla najviše zastupan svjetovni kler, jer su franjevci trećoreci postojali i prije nego su se organizirali u monastički red i jer su redovnici i popovi latinaši razvijali hrvatsku pismenost i poeziju pučkog karaktera latinskim slovima, o čem imamo dosta potvrda iz XIV i XV stoljeća počevši od Šibenske molitve do Bernardina Splićanina, a da o Dubrovčanima i ne govorimo. Iz Dalmacije znamo samo za jedan glagoljski rukopis srednjega vijeka koji su sigurno pisali benediktinci, a to je Regula sv. Benedikta rogovske opatije iz Tkona na Pašmanu.

Evo još neke manje primjedbe. Autorica se, kao i Vajs, opredijelila za mišljenje da u Pariškom kodeksu ima 9 pjesama i s pravom je odbacila mišljenje F. Fanceva da tu ima 12 pjesama. Ja sam u »Hrvatskoj književnosti srednjeg vijeka« (str. 50) uzeo da se radi o 10 pjesama. Problematična je naime pjesma pod izdavačevim brojem IV. Ona počinje

stihom »Proslavimo oca boga« i piše se u originalu kontinuirano zajedno s pjesmom »Bog se rodi v Vitliomi« kao jedna cjelina. Dragica Malić je sklona tretirati ovaj sastav kao jednu pjesmu, a za to joj je — pored formalne kontinuiranosti — dokaz i to što je na isti način pjesma pisana bez prekida i u Bolskoj pjesmarici iz g. 1612. No ne treba se čuditi da je neki prepisivač prepisao bez prekida jednu za drugom dvije božićne pjesme i da ga je u tom slijedio neki drugi prepisivač. No da se radi o dvije pjesme govore dva momenta: 1. Te pjesme su potvrđene u rukopisima kao zasebne pjesme, naročito je u mnogim mlađim rukopisima potvrđena kao posebna pjesma »Bog se rodi v Vitliomi« koja se pjevala do naših dana od sjevera do juga jadranske obale; 2. faktura pjesama se razlikuje: prva pjesma poziva na slavljenje Božića u prvom licu množine (*proslavimo, pojmo, stojmo, da smo prosti, nas poljubi, nas grišnih* itd.), druga priča u trećem licu događaj rođenja (*Bog se rodi, slomi, pastiri blizu stahu, tu vijahu, veseljahu* itd.).

Riječ *dobrovolnē* u IV 48 tumači autorica kao pridjev koji bi se imao čitati ikavski i odnositi se na riječ *Anj(e)li* u IV 45, no tu je poznati citat iz Luke II 14: mir ljudima dobre volje (*bonae voluntatis*), dakle *dobrovolnē* je ili pravilan crkvenosl. prilog ili je iskvaren pridjev *dobrovolnim* (ljudem). Na pr. u pjesmi »Slava t', Bože, viku vika« koju nalazimo u više pjesmarica XVII st. (primjerice u zbirci Zadrana Šimuna Vitasovića) kao pjesmu na trećoj božićnoj misi dolaze stihovi: »A na zemlji mir ugodnim — ljudem doli dobrovoljnim«.

Za riječ *dobitak* u I 27—28 i 30 već sam spomenuo da joj u Leksiku nije dano pravo značenje skot, životinja, nego imetak (a na str. 160. govoreći o slaganju *po d'voe dobit'ka* veli se: »misli se očito na dvoje čeljadi«). Riječ *misal* (u stihu: *Misal te hoće pogubiti VIII 17*) u Leksiku je bez sumnje krivo protumačena kao »missale«; mislim da riječ tu ne znači drugo nego misao tj. đavlova misao da hoće vladati i bogu takmen biti. Za oblik *tvoga roga* (u stihu: *Otpasti hoće tvoga roga VIII 21*) veli se na str. 155 i 214 da je to nominativ duala muškog roda. No dualni bi nominativ glasio »tvoja roga«. Po srijedi bi dakle mogla biti pisarska greška. Možda uopće ne bi bilo na odmet potražiti tragove latiničkog predloška u nekima od ovih pjesama; npr. tu je mogao netko latiničko *tvoja* čitati kao *tvoga*.

Transliteraciju je autorica vrlo pojednostavila u pogledu glagoljskih slova »šta« (šć ili ć) i »ju«, premda »đerv« transliterira običnim slovom j, tako da se iz nje ne vidi izvorna grafija, nego treba pogledati faksimil. U transkripciji je primijenjen moderni pravopis, tako da je provedena i asimilacija unutar riječi, a likvidirani su i poluglasovi tj. ili su izostavljeni ili pretvoreni u a. Dobro je što su sve riječi s nesigurnim izgovorom (osobito u slučajevima jata) obilježene zvjezdicom.

Autorica se služi oblikom glagoljički umjesto tradicionalnog glagoljski. Tako pišu u posljednje vrijeme neki naši pisci izvodeći taj oblik od riječi glagoljica analogno kao latinički od latinica. No oblik latinički nam je potreban za razliku od latinski, a nama nije potrebno razlikovati glagoljički od glagoljski, jer obje riječi znače isto. Prema tome ostanimo kod našeg prastarog i jednostavnijeg oblika glagoljski.

Na kraju napominjem da sam sve objekcije u vezi s ovim izdanjem iznio u dobroj namjeri da bi se nastavilo tragati za pouzdanijom argumentacijom o sredini u kojoj je nastao kodeks Slave 11 i posebno njegova zbirka pjesama uvažujući napor što ga je u tom poslu uložila Dragica Malić.

Vjekoslav Štefanić

ROBERT ZETT, Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im serbokroatischen, Die altserbische Periode, Böhlau Verlag, Köln Wien 1970, str. I—VII + 1—335.

Susretljivošću Radne zajednice za istočna istraživanja sveučilišta u Kölnu na čelu s Reinholdom Oleschom izašla je kao 9. svezak edicije »Slavistische Forschungen« ova lingvistička studija s područja tvorbe riječi. Poznato je da je ovo područje deficitarno i da nije sistematski obrađeno. U ovom času novoizšla studija pobuđuje pažnju i predstavlja pravi doprinos proučavanju jednog još nedovoljno istraženog gramatičkoga a istovremeno i leksikografskog problema. Iako studija iz objektivnih razloga nije mogla obuhvatiti problem u potpunosti, ona nam u okviru razvoja hs. književnog jezika pruža nov pogled i daje solidnu osnovu za daljnja proučavanja i sintezu.

Mnoštvo materijala s jedne strane, nedovoljna leksikografska baza s druge, uputila je autora na ograničenje materijala i izvora kao i na sužavanje teme tako da je uzeo u obradu samo povijest nominalnih kompozita iz perioda srpske redakcije crkvenoslavenskog jezika.

Nakon što je ocijenio dosadašnju obradu teme (str. 3—5) u odnosu ne samo na hs. jezik nego općenito na sve slavenske jezike, počevši od temeljnih radova Miklošiča i Jagića, autor nas uvodi u problem lingvističkih kovanica (str. 6—28) koje predstavljaju leksičke ili sintagmatske tvorevine u jednom jeziku s osloncem na tuđe jezično blago. Robert Zett ih naziva Lehnprägung. Tipološku podjelu tih riječi preuzima iz postojeće literature. Ona obuhvaća sedam tipova riječi. Prvom tipu pripadaju one posuđene riječi koje su semantički analogne stranoj riječi ili supstituiraju posuđeno značenje (Lehnbedeutung). U drugu grupu svrstava riječi koje su tipične za literarni jezik. One su posuđene i prevedene, s posebno brojnim primjerima iz terminologije tzv. Lehnübersetzung. Treći tip predstavljaju one riječi koje su modificirane i udaljuju se od svojih uzoraka tako da kompozit postaje simpleks ili obrnuto simpleks postaje kompozit ili je prvi ili drugi član kompozita izmijenjen (Lehnübertragung). Četvrti tip čine one složenice koje se samo jednim svojim dijelom oslanjaju na posuđene (Lehngliedzusatz). Petom tipu pripadaju nezavisne nove tvorbe kojima se prevode strane riječi (Lehnschöpfung). U šestu grupu ulaze one riječi koje preuzimaju strani način u tvorbi (Lehn-Wortbildungstyp). Sedmom pak tipu pripadaju prevedene riječi iz stranog jezika, ali samo pojedinim dijelom (Teillehnwort ili Teilübersetzung).

Zaključivši tako podjelu posuđenica autor nastavlja studiju poglavljem o izvorima i materijalu na kojem je izrađena njegova studija (str. 28—33).